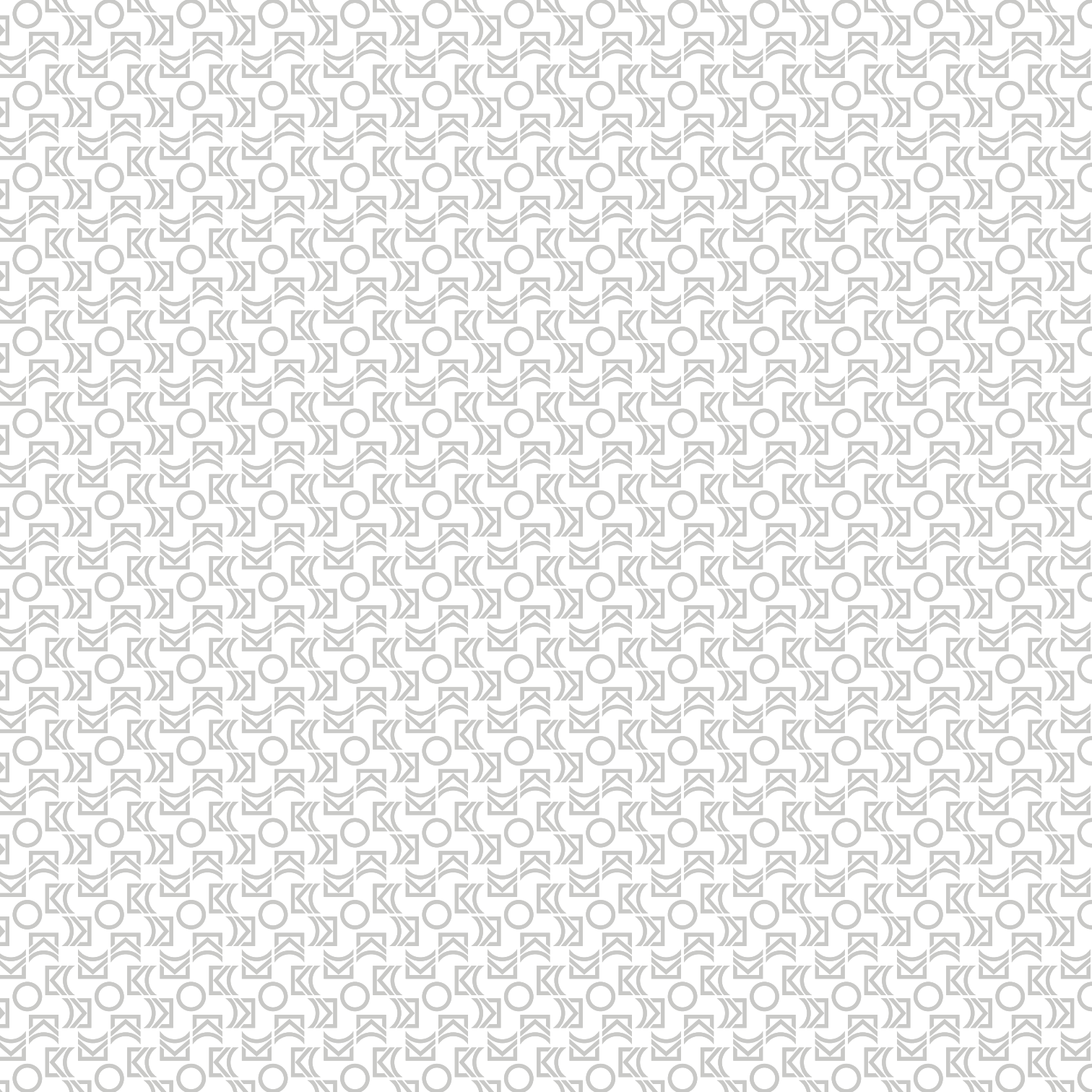

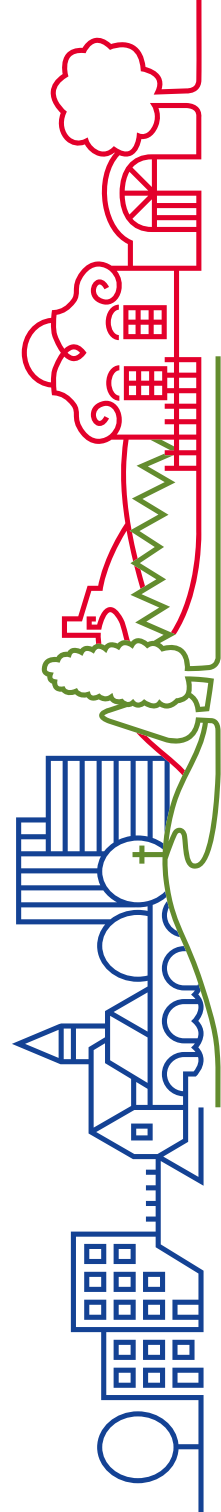
2025

PROSTOR PRO ŽIVOT

v o d a

ISSN 3029-8245 (online)

ISBN 978-80-214-6354-7 (online)

O KONFERENCI

Po druhém ročníku na téma "cesty" se ústředním tématem třetího ročníku naší konference stala „voda“ ve všech jejích podobách, kvalitách a místech výskytu. Voda je neoddělitelnou součástí našeho životního prostředí. Ve formě vodních toků je dynamická, zatímco ve formě vodních ploch je klidná a statická. Může být pitná, nepitná, dešťová, pramenitá, zásaditá, kyselá, sladká nebo slaná – vlastností vody je nepřeberné množství. Živel, který formuje naši krajinu, ovlivňuje vývoj sídel i charakter památek. Jak tento prvek vnímáme dnes a jaký vztah k němu měli naši předci, bude hlavním tématem třetího ročníku. Vodu nalezneme všude kolem nás – stačí se jen pozorně dívat. Přednášející z různých oborů sdíleli své poznatky a zprostředkovali účastníkům hlubší pochopení vody v současné společnosti. Společně otevřeli otázky identity, proměnlivosti a paměti, které jsou s vodou nerozlučně spjaty. Sdíleli příběhy, které v krajině vypráví právě voda – často tiše, ale vytrvale.

Krajina. Kde začíná, kde končí? Kde jsou její hranice? Lze ji oddělit od sídla, nebo jím krajina volně prochází a stává se jeho součástí? Nebo je tomu naopak? Hovoříme o krajině historické – středověké, barokní, která je však již dotvářena stavbami, jež se staly její přirozenou součástí a bez nichž si takovou krajinu nedokážeme představit? Středověká krajina byla dotvářena strážnými hrady, které změnily velmi často charakter přírodních panoramat. Staly se v ní orientačními body, postupně s ní srostly či splynuly, staly se její součástí pro další staletí. Barokní krajina by nebyla možná bez božích muk, křížů, kapliček a kostelů. Byly to stavby, které ji dotvořily a vtiskly jí jejího ducha či božský rozměr.

Sídlo je druhým slovem našeho odborného setkání, kdy zaměřujeme pozornost na města, městečka, vesnice, vísky i samoty a usedlosti, na místa, o kterých můžeme říci, že se jedná o domov. Lidská sídla se vyvíjejí od počátku lidské existence. Mohou být malá, velká, přechodná, ale stále jsou na nějaký čas domovem lidí, kteří

v nich žijí, tráví čas, možná pouze přenocují a putují dál. Sídlo se stalo životním prostředím pro současného člověka, není to les ani louka. Jsou to stěny, domy, ulice, náměstí, parky, silnice, nákupní domy. Dnešní člověk je měšťan, vesničan, který žije obklopen stavbami. Některé z těchto staveb přežijí staletí, některé zaniknou velmi brzy.

Památky jsou třetím slovem konference, které se odvozuje od slova "pamatovat". Památky si tedy pamatují? Ano, památky jsou svědky dřívějších dob, jsou to svědci dobří i špatní. Památkou je socha, objekt, park, stavba, které prokázaly svým přežitím do dnešních dnů svou kvalitu vnitřní i vnější. I když většina lidí vnímá spíše vnější kvalitu památky – tedy vzhled, proporce, provedení, musíme zde konstatovat, že vnější kvalita bez vnitřní – bez duše – není možná. Duši památky není na první pohled snadno rozpoznat. Je třeba znát historii, kontext doby, ve které vznikla. Někdy je však nutný přímý dotyk – pohladit sloup, stěnu, cítit její energii. Posadit se v chrámu a jen sedět; vnímat prostor, světlo, chlad.

Provázanost krajiny, sídel a památek je neoddiskutovatelná. Jedno bez druhého by nebylo úplné. Krajina, sídla a památky se vzájemně potřebují. Možná by krajina mohla existovat sama o sobě, ale krajinu bez sídla – bez člověka – by neměl kdo obdivovat. Nikdo by o její existenci nevěděl. Vše je provázané a můžeme říci – lidské.

Sborník třetího ročníku konference představuje 25 příspěvků tematicky rozdělených do našich třech kategorií – klíčových slov. Nad konferencí Krajina Sídla Památky 2025 převzali záštitu děkan Fakulty stavební VUT v Brně prof. Ing. Rostislav Drochytka, CSc. MBA, dr.h.c., děkan Zahradnické fakulty MENDELU prof. Ing. Patrik Burg, Ph.D., generální ředitelka NPÚ Ing. arch. Naděžda Goryczková a ředitel Ústavu územního rozvoje Ing. Jakub Kotrla.

OBSAH

Krajina

VODNÍ REŽÍM NA PLOŠE VELKOLOMU ČSA POD ZÁMKEM JEZEŘÍ V PROMĚNÁCH ČASU *WATER REGIME ON THE SURFACE OF THE ČSA OPEN-PIT MINE UNDER THE JEZEŘÍ CASTLE OVER TIME*

Mario Barra 18

VODA A MOKRADE V ENVIRONMENTÁLNOM VZDELÁVANÍ *WATER AND WETLANDS IN ENVIRONMENTAL EDUCATION*

Lenka Diener 26

VODA V ARCHITEKTONICKÉ KRESBĚ *WATER IN ARCHITECTURAL DRAWING*

Milada Gabrielová 36

SVRATKA NAD ŽIDLOCHOVICEMI, VÝVOJ ÚZEMÍ, POVODNĚ A KRAJINA *SVRATKA ABOVE ŽIDLOCHOVICE, LAND DEVELOPMENT, FLOODS AND LANDSCAPE*

Hana Hanzlíková 58

VODA V LESNÍ KRAJINĚ Z HLEDISKA KULTURNĚ HISTORICKÝCH HODNOT *WATER IN THE FOREST LANDSCAPE IN TERMS OF CULTURAL AND HISTORICAL VALUES*

Tereza Jančová 66

VODA V DĚJINÁCH ZAHRADNÍHO UMĚNÍ *THE ROLE OF WATER IN THE HISTORY OF GARDEN ARCHITECTURE*

Jiří Kupka 82

ZDROJE PODZEMNEJ VODY V KRAJINE A ICH VÝZNAM PRE ČLOVEKA V PODMIENKACH SLOVENSKA *GROUNDWATER RESOURCES IN THE LANDSCAPE AND THEIR IMPORTANCE FOR HUMANS IN THE CONDITIONS OF SLOVAKIA*

Magdaléna Nemčíková, Daša Oremusová 94

**REGULÁCIA VODOHOSPODÁRSKEHO SYSTÉMU MIKROREGIÓNU BANSKÁ
ŠTIAVNICA A OKOLIE, UNESCO** *REGULATION OF THE WATER MANAGEMENT
SYSTEM OF THE MICROREGION OF BANSKÁ ŠTIAVNICA AND ITS
SURROUNDINGS, UNESCO*

Roman Ruhig, Ľubica Paučulová, Michal Červeň 104

**VODA V TĚŽENÉ KRAJINĚ. PŘÍKLADY TRANSFORMACÍ VODNÍCH PRVKŮ
V SEVEROČESKÉ HNĚDOUHELNÉ PÁNVI** *WATER IN THE MINING LANDSCAPE.
EXAMPLES OF WATER ELEMENT TRANSFORMATIONS IN THE NORTH BOHEMIAN
BROWN COAL BASIN*

Monika Stará 118

**VZŤAH CESTY A VODNÉHO TOKU NA VYBRANÝCH HORSKÝCH PRIECHODOCH
SEVEROZÁPADNÉHO SLOVENSKA V 13. – 19. STOROČÍ** *THE RELATIONSHIP
BETWEEN ROADS AND WATERCOURSES AT SELECTED MOUNTAIN PASSES IN
NORTHWESTERN SLOVAKIA IN THE 13TH–19TH CENTURIES*

Peter Šimko 132

S HLAVOU NAD VODOU *WITH HEAD ABOVE WATER*

Jan Valehrach, Richard Svoboda, Miroslava Hruzíková 150

Sídla

DEŠŤOVÁ VODA V MĚSTSKÉM PROSTŘEDÍ *RAINWATER IN URBAN
ENVIRONMENTS*

Pavel Gebauer 162

AQUA VITAE V KARLOVÝCH VARECH, ANEB KRAJINA VODOU PROTKNUTÁ *AQUA
VITAE IN CARLSBAD, A LANDSCAPE INTERWAVED WITH WATER*

Karel Hamberger, Lubomír Zeman 170

VODA VE FORMĚ *WATER IN FORM*

Martina Lehnertová, Matěj Kubina 186

**VODNÍ TOKY A JEJICH VÝZNAM PRO VÝVOJ SÍDELNÍCH STRUKTUR S POUŽITÍM
PŘÍKLADU MĚSTA BRNA** *WATERCOURSES AND THEIR IMPORTANCE FOR THE
DEVELOPMENT OF SETTLEMENT STRUCTURES USING THE EXAMPLE OF THE CITY
OF BRNO*

Vlasta Loutocká, Hana Urbášková 192

VODA A SÍDLIŠTĚ *WATER AND HOUSING ESTATES*

Anna Magni 204

ZAČLENĚNÍ VODNÍCH TOKŮ DO MĚSTSKÉ STRUKTURY *INTEGRATION OF
WATERCOURSES INTO URBAN STRUCTURE*

Jakub Mikel 216

**PŘEHODNOCENÍ URBANISTICKÉHO ROZVOJE OPAVY: PŘÍPADOVÁ STUDIE
SÍDLIŠŤ SOCIALISTICKÉ ÉRY V ZÁPLAVOVÝCH ZÓNÁCH** *RETHINKING URBAN
DEVELOPMENT IN OPAVA: A CASE STUDY OF SOCIALIST-ERA HOUSING ESTATES
IN FLOODPLAIN ZONES*

Petr Stanjura 224

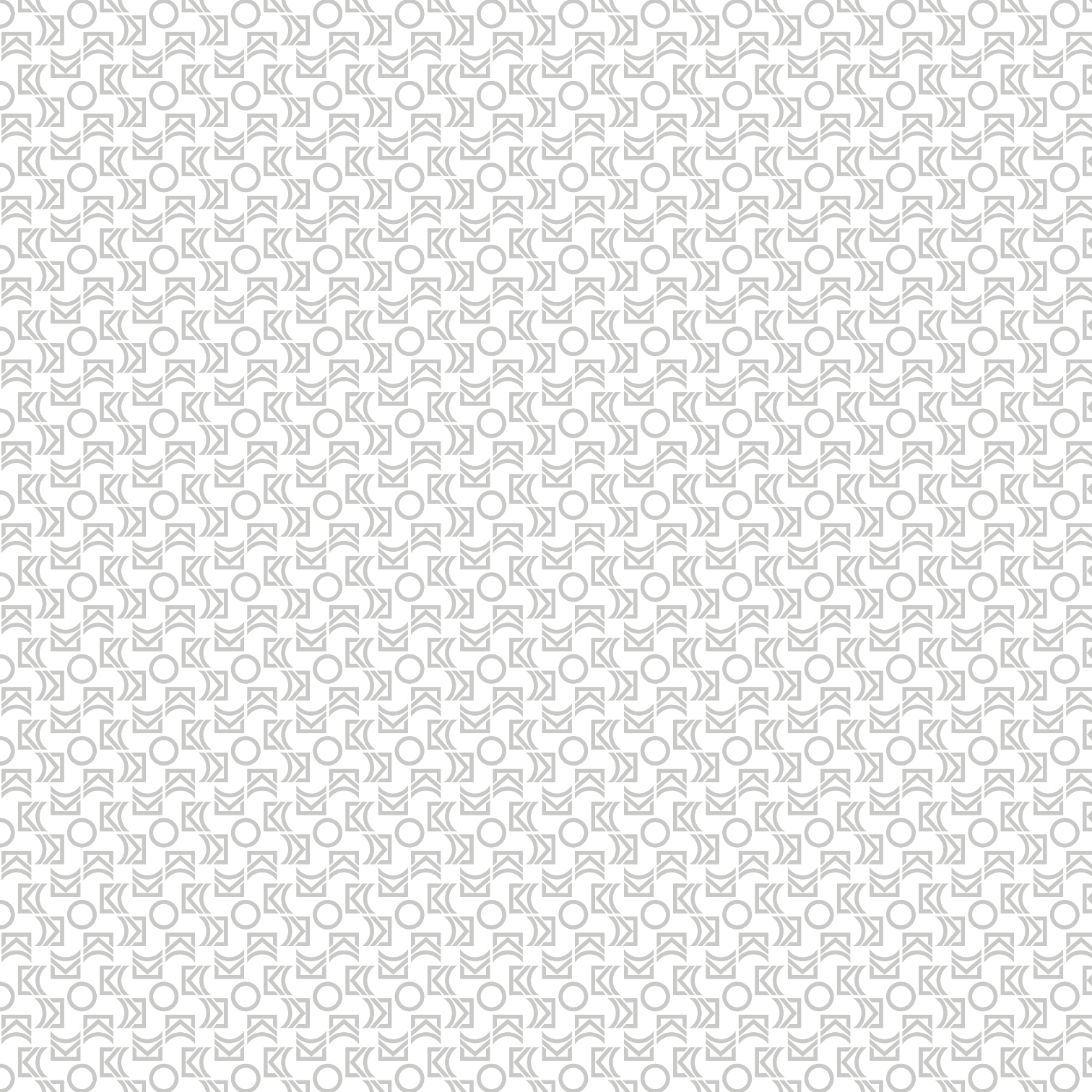
VODA AKO NOSNÝ PRVOK HISTORICKEJ AJ SÚČASNEJ URBANIZÁCIE *WATER AS
A SUPPORTING ELEMENT OF HISTORICAL AND CONTEMPORARY URBANIZATION*

Monika Šmiralová 238

HISTORIE A OBNOVA NÁVESNÍCH RYBNÍKŮ *HISTORY AND RESTORATION OF
VILLAGE PONDS*

Hana Urbášková, Vlasta Loutocká 248

HISTORIE A OBNOVA VODNÍCH PRVKŮ NA NÁVSÍCH V ČESKÉM A RAKOUSKÉM POHRANIČÍ: SROVNÁNÍ DVOU PŘÍKLADŮ <i>HISTORY AND RESTORATION OF WATER FEATURES IN THE CZECH AND AUSTRIA BORDERLANDS: A COMPARISON OF TWO EXAMPLES</i>	
Lenka Gebauerová	260
KDYŽ DOBRÝ ÚMYSL ŠKODÍ: SANAČNÍ OMYLY V OCHRANĚ HISTORICKÝCH OBJEKTŮ PŘED VLHKOSTÍ <i>THE DAMAGE OF GOOD INTENTIONS: MISSTEPS IN DAMP-PROOFING HISTORIC BUILDINGS</i>	
Adam Guzdek	268
VODA HISTORICKÝCH ZAHRAD, PARKŮ A PŘÍMĚSTSKÉ KRAJINY OLOMOUCE <i>WATER OF HISTORICAL GARDENS, PARKS AND SUBURBAN LANDSCAPE OF OLOMOUC</i>	
Lucie Hronová Šafářová	284
AKVADUKTY, KANÁTY A TAJCHY: UDRŽATELNOST V ADAPTÁCI VODNÝCH STAVIEB UNESCO <i>AQUEDUCTS, QANATS, AND TAJCHY: SUSTAINABILITY IN THE ADAPTATION OF UNESCO WATER STRUCTURES</i>	
Lucia Nováková	298
VODA, TRADIČNÍ LÉČEBNÉ METODY VINCENZE PRIESSNITZE A LÁZNĚ JESENÍK <i>WATER, TRADITIONAL HEALING METHODS OF VINCENZ PRIESSNITZ AND THE JESENÍK SPA</i>	
Martin Novotný	312
ABSTRAKTY	324
SUMMARY	332

Řeka Bílina u Ervěnic (Mario Barra, 2024)

VODA V LESNÍ KRAJINĚ Z HLEDISKA KULTURNĚ HISTORICKÝCH HODNOT *WATER IN THE FOREST LANDSCAPE IN TERMS OF CULTURAL AND HISTORICAL VALUES*

Jančová Tereza

Department of Urban Design, Town and Regional Planning
Faculty of Civil Engineering
Czech Technical University in Prague
Thákurova 7/2077, 166 29 Praha 6 Dejvice, Czechia

Ing. arch. Tereza Jančová, Ph.D.
Tereza.svarova@fsv.cvut.cz

The author is an architect specialized in urban planning in Czech Republic, cooperates with cities to develop and cultivate space. The author is also interested in the environment and the design of vegetation as a landscape forming element.

Keywords: *forest landscape; water features; cultural and historical values; forest functions; forest management; forest landscape type*

Abstract: *The forest landscape is rich not only in natural values but also in those connected to the cultural and historical heritage of the country. The values that can be identified in forests from a cultural-historical perspective can be divided into two groups: those directly linked to the function of the forest as an essential condition for their location (e.g., signs of forest management or game preserves and pheasantries), and those can still be identified in forests today but did not originally require the forest for their function (e.g., wind and water mills, various small-scale sacral architecture, castles and chateaux, mining sites, or border fortifications). The presence of water elements significantly influences the forest landscape, representing not only aesthetic but also cultural-historical value, shaped in the past by human activity. The aim of this contribution is to present the roles of water in the forest landscape, the values and crafts associated with water, through which it is possible to identify specific forest landscape types. For example, forestry used water resources to transport wood from inaccessible forests to the inland settlements, or water was used as an aesthetic element in forest spas or preserves. However, water served many other functions in forests, which are explored through a review of literature (e.g., works by authors such as Karel Stibral, William Gilpin, Heinrich von Salisch) as well as through field research conducted as part of my dissertation.*

DOI
[10.13164/KSP.2025.066](https://doi.org/10.13164/KSP.2025.066)

Úvodem

Lesy jsou bohatou a pestrou krajinou, kterou se v minulosti zabývalo mnoho autorů z různých hledisek, která v sobě skrývá přírodní hodnoty, ale také hodnoty estetické nebo kulturní a historické. Každý tento aspekt je však natolik rozmanitý a široký, že je často prozkoumáván solitérně, pro co největší prohloubení daného tématu. Tyto aspekty se však velmi často prolínají a z toho důvodu je nezbytné vnést do těchto témat určitý nadhled a souvislosti. Lesní krajina byla vždy důležitou součástí krajiny naší země a často řešeným a zmiňovaným tématem. Les poskytoval úkryt, místo k životu, byl cílem poutí nebo pouze cestou, poskytoval stavební materiál a materiál jako zdroj tepla, ukrýval bájná léčivá místa nebo zdroje vody. Dodnes jsou tak lesy místem, kde se odráží bohatá historie naší krajiny. Les definuje souvislý porost dřevin, avšak jeho ekosystém dotváří i další důležité prvky zajišťující celkovou kvalitu prostředí jako jsou živé organismy (fauna i flóra), kvalita půdy, geomorfologie (horniny) a vodní prvky. Voda je důležitou součástí lesní krajiny jejichž součinnost pomáhá vytvářet kvalitní životní prostředí. Společně udržují v krajině biodiverzitu, stabilizují půdu, snižují teplotní výkyvy, zvyšují vlhkost vzduchu i půdy a zejména se zvyšuje schopnost vodu zadržovat či regulovat. Vodní prvky však v lesích nepředstavují pouze význam přírodní, ale zároveň vytváří významnou estetickou a mnohdy zároveň kulturně historickou hodnotu, kterou v minulosti získaly působením lidské činnosti.

Tento příspěvek vznikl v návaznosti na disertační práci na téma Lesní krajina a její kulturně historické hodnoty, kde vodní prvky často vstupují do vymezených podtypů lesní krajiny, jsou emblematickým znakem, který utváří jejich charakter. Cílem tohoto příspěvku je tedy na základě vlastních průzkumů a výstupů z disertační práce poukázat, jak lze na vodní prvky nahlížet z hlediska kulturně historického, a jakým způsobem se tak v lesní krajině mohou projevat.

Metodika

Příspěvek staví na rešerších odborné literatury a dalších pramenů, které byly analyzovány během disertační práce. Důležitým vstupem pro příspěvek byla vybraná modelová území pro případové studie disertační práce, která měla za cíl poukázat na různé podtypy lesní krajiny, kategorie kulturní krajiny nebo na míru dochovanosti, ale také další osobně navštívené lokality, nezařazené mezi případové studie. Pro pestrost a různorodost byly pro průzkum zvoleny zejména následující krajiny: dochovaná Náměšťská obora jako typická ukázka krajiny chovu a lovu, oproti tomu zaniklá obora a bažantnice u Mladé Vožice, původně krajinářský park Schönwald, dnes provozovaný zároveň jako obora Jinošov a v poslední řadě bylo zkoumáno okolí Vchynicko-tetovského kanálu představující typickou ukázkou vody jako důležité dopravní funkce v nedostupných lesních krajinách, Netolická obora jejíž součástí byla i renesanční rybníční soustava a Krčínova stoka přivádějící vodu z potoka Melhutka k zámku Kratochvíle, a další.

Příspěvek nejprve obecně představuje kulturně historické hodnoty lesní krajiny a s tím spojené významné zdroje literatury, následně představuje určité funkce vody a její projevy v lesní krajině, které byly vymezeny na základě navštívených lokalit a výsledků disertační práce. Stanovené funkce a projevy nejsou jediným možným řešením jakým způsobem na vodní prvky v lesní krajině pohlížet, jsou však možným členěním a uchopením pro představení rozmanitosti účelu vody v lese. Funkce se velmi často prolínají a vodní prvky mohou plnit zároveň několik funkcí. Takovým příkladem mohou být vodní plochy v oborách plnící funkci užitkovou (pitná voda pro zvěř a obyvatele obory), estetickou (kompoziční prvek v oboře – voda v pohledové ose průseku), případně loveckou (zvěř byla nahaněna do vodních ploch pro snadnější odchyt/lov). Vymezené funkce jsou pouze ilustrativně představeny v samostatných podkapitolách, a to pomocí konkrétních příkladů z vlastních průzkumů. Příklady jsou vybrány napříč různými lokalitami a typy krajin. Výběr pouze jedné ilustrativní lokality by v tomto případě neposkytl takové množství

různorodých znaků, aby bylo možné zachytit všechny vymezené funkce.

Kulturně historické hodnoty lesní krajiny

Do dnešní doby bylo zpracováno k tématu kulturní a historické krajiny velké množství materiálů a publikací. Zabývá se jím mnoho autorů z různých univerzit, které na něj pohlížejí z různých úhlů a zaměření jako například Katedra urbanismu a územního plánování ČVUT v Praze, Lesnická a dřevařská fakulta Mendelovy univerzity v Brně, Fakulta životního prostředí a Fakulta lesnická a dřevařská ČZU v Praze. Důležitým podkladem k tématu kulturně historických hodnot je metodika Typologie historické kulturní krajiny České republiky [1], která vymezuje 34 krajinných typů mezi kterými je i typ 15: Krajina obor a lesů. O lesní krajině ve spojitosti s kulturně historickým pojetím píše Jiří Kupka v článku Kulturní hodnoty lesní krajiny, vydaným ve sborníku z konference Člověk, stavba a územní plánování 11 [2].

Lesu se věnoval již římský architekt a inženýr, žijící v prvním století př. n. l., Marcus Vitruvius Pollio, který ve svém díle Deset knih o architektuře zmiňoval, že lidé žili původně v lesích, jeskyních a na pastvinách porostlých stromy. Důležitost lesů zmiňoval již v pátém století př. n. l. i řecký lékař Hippokrates ve svém díle O vzduchu, vodách a místech [3], kde hodnotil vláhu a vodnatost lesa jako jeho důležité funkce. Dalším významným jménem v tématu lesní krajiny je Jan Evangelista Chadt-Ševětínský (1860-1925), lesník a velmi aktivní autor, který je znám pro mimořádné úsilí ve studiu dějin lesnictví a množství odborných publikací. Mezi jeho nejvýznamnější knihy patří Dějiny lesů v Čechách (1895), Dějiny lesů a lesnictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku nebo České lesnické písemnictví (1910) [4]. Naš vztah ke krajině a také k neprostopupným lesům zkoumá Simon Schama ve své knize Krajina a paměť [5], kde si klade otázku, jakým způsobem krajina ovlivnila naši kulturu a představivost a jak byla přetvářena. Svou argumentaci však přímo nestaví na žádné konvenční metodě, ale propojuje ji s poetickými příběhy.

Kromě Typologie historické kulturní krajiny ČR [1], jež obecně vymezuje znaky typu krajiny obor a lesů, se žádná publikace kulturně historickými hodnotami lesní krajiny nezabývá. I z toho důvodu byla vypracována disertační práce na téma Lesní krajina a její kulturně historické hodnoty [6], jejímž cílem bylo vymezit katalog kulturně historických znaků lesní krajiny. Tento katalog byl rozdělen na dvě skupiny: *znaky bezprostředně související s lesem*, které byly s funkcí lesa přímo spojeny (např. znaky lesního hospodářství, znaky obor a bažantnic) a *znaky bezprostředně s lesem nesouvisející*, které se dnes v lese nacházejí, ale v době svého vzniku a působení les ke své funkci nepotřebovaly (např. větrné a vodní mlýny, různá drobná sakrální architektura, hrady a zámky, těžební lokality, hraniční opevnění, zaniklé osady v pohraničí). Znaky s lesem související jsou rozčleněny do následujících osmi podtypů představujících funkce, pro něž byla přítomnost lesa nezbytná:

- Les jako útočiště
- Chov a lov
- Lesní hospodářství (pěstování, těžba a zpracování dřeva)
- Doprava dřeva a dalších surovin
- Další lesní řemesla
- Lesní správa
- Klid, oddych a rekreace (Les jako estetický prvek)
- Les jako asociace/symbol.

Voda je součástí všech vymezených podtypů, a to zejména jako voda užitková, pitná tvořena prameny, studánkami, vodními plochami, retenčními nádržemi nebo jako estetický prvek dotvářející kompozici krajiny.

Funkce vody a její projevy v lesní krajině

Vodní prvky však neměly vždy pouze funkci užitkovou, ale mnohdy se k tomu v lesní krajině pojila ještě další významná funkce. Příspěvek představuje následující příklady takových funkcí, které jsou s vodou v lesní krajině spojeny:

- Estetická, kompoziční
- Přírodní, užitková, hospodářská
- Technická
- Dopravní
- Ochranná, izolační
- Symbolická
- Lovecká
- Medicínská (léčivá)
- A další funkce

Estetická, kompoziční funkce

S lesní krajinou souvisí kromě jejích přírodních, kulturních a historických hodnot také čteně užívané spojení „Estetika lesa“. Důkazem toho, jak je estetika lesa důležitá, je také množství publikací, které byly na toto téma vydány jsou například díla *Williama Gilpina: Gilpin's forest scenery* [7] a *Remarks on Forest Scenery* [8]. Gilpin se v nich zabývá estetickým působením lesní krajiny za dne i v noci, v rovné i kopcovité krajině, různých ročních obdobích, působení scénérie z blízka i dálky, ale také právě při zrcadlení ve vodních plochách, které tak hrají důležitou estetickou roli.

Dalším významným jménem spojeným s termínem „Estetika“ je *Heinrich von Salisch*, a jeho publikace z roku 1885 *Forsästhetik* [9]. Z českých autorů se estetice lesa věnuje *Karel Stibral* například v článcích *K estetickému vnímání lesní krajiny, aneb od kdy je les krásný?* [10], *Lesní estetika Williamu Gilpina a Heinricha von Salische* [11].

Z publikací vyplývá význam a důležitost začlenění vodních ploch do lesních scénérií pro estetické vnímání krajiny. Typickým příkladem užití a působení estetické funkce jako krajinyotvorného prvku jsou vodní prvky v oborách či bažantnicích, kde představují vodní prvky kaskády, studánky, komponované vodní plochy a toky, retenční nádrže, kamenná koryta či stoky, kašny, fontány a další. S touto funkcí jsou pak spojené i nezbytné stavební znaky jako kamenné

mostky, hráze, kompoziční osy podpořené lesními průseky tvořící průhledy na vodní prvky, stavby zastřešující pramen či studánku a další.

Obrázek 1 – Vodní plocha Březina jako ukázka estetické funkce, kdy je voda použita pro zrcadlení parku. Nachází se v původně zámeckém parku Schönwald s rekreační, pobytovou funkcí, později začal fungovat jako obora a dodnes je znám zároveň jako obora Jinošov. (autor: Tereza Jančová, 2022)

Obrázek 2 – Jinošovská obora se rozprostírá v údolí Jinošovského potoka, který do území vtéká v severní části a opouští jej v jeho jižním cípu. Potok pramení nedaleko od obory, východně od obce Jinošov. Potok vytváří dominantní prvek parku, který lemuje lesní plochy a vytváří rozhraní mezi nivní rovinatou plochou a zvedajícím se terénem k Silvanovu chrámu. Potok je zpevněn kamenným ostěním a v mnoha místech ho překonávají dřevěné a kamenné mostky (autor: Tereza Jančová, 2022)

Obrázek 3 – Plán zahrady [26] navazující na zámek Schönwald. Josef Kornhäusel zámecký areál upravil po roce 1828 do klasicistní podoby. Zámek byl postaven v letech 1795-1798 hrabětem Jindřichem Vilémem Haugwitzem jako letní sídlo. Původně stával na místě starší bažantnice a byl přestavěn do podoby anglického parku. Zámek je situovaný jihovýchodním průčelím ke hrázi rybníka, která tvoří pohledovou i kompoziční osu na nejvyšší bod parku, kterému dominuje Silvanův chrám. [27]

Obrázek 4 – Vodní plocha Střelnice v severovýchodní části Náměšťské obory, jejíž hráz tvoří osu severní brány obory. Vodní plocha má kromě užitkové (hospodářské) funkce zejména funkci estetickou, vytváří otevřený prostor jinak zalesněné plochy obory, zrcadlí budovu původní střelnice v severní části a hospodářské budovy (stodoly) navazující na nedaleký areál hájovny (autor: Tereza Jančová, 2022)

Obrázek 5 – Pískovcové reliéfy Braunova Betléma: reliéf Příchod tří králů, Studánka u jeskyně Narození Páně, reliéf Klanění pastýřů a reliéf Vidění svatého Huberta, ale zejména vstup do jeskyně se studánkou. Záměrem hraběte Šporka, který betlém nechal vystavět, bylo vytvoření výletního a relaxačního místa pro procházky lázeňských hostů z Kuksu. Jasně čitelná estetická funkce vchodu ke studánce mohla mít zároveň funkci pitnou (užitnou) pro poustevny sv. Antonína a sv. Pavla založené v roce 1718 hrabětem Šporkem. (autor: Tereza Jančová, 2021)

Obrázek 6 – Dochovaná okrouhlá kamenná mísa, část fontány s vodotryskem, která se nacházela uprostřed zahrady vedle poustevny sv. Antonína v Braunově Betlémě. (autor: Tereza Jančová, 2021)

Přírodní, užitková, hospodářská funkce

Voda je nedílnou součástí života lidí, zvířat i rostlin. V lese se voda vyskytovala zejména jako zdroj pitné vody pro zvířata a další obyvatele lesa, kterými byli například poustevníci, dřevaři, správci lesa, uhlíři nebo skláři a další, kteří hledali krátkodobý či dlouhodobý úkryt před politickou situací, nepřízní počasí a podobně. Tuto funkci typicky představují vodní toky a plochy, studánky nebo prameny často dotvářené lidskou činností drobnými stavbami pro zastřešení, lepší přístup k nim nebo k jejich překonání. Tam, kde nebyl přirozený pramen byly budovány studny a pro retenci vody nebo hospodaření, například chov ryb, byly budovány rybníky.

Obrázek 7 – Studánka sv. Ivana (zdroj obrázku [271]) navazující na jeskyni (poustevnu) sv. Ivana ve Svatém Janu pod Skalou. Pramen sloužil jako pitná voda pro poustevníka, je však zároveň od pradávna považován za léčivý, tedy funkčně bychom jej mohli zařadit kromě pitné, užité také do funkce léčivé (medicínské). Dodnes je pramen zdrojem vody pro místní obyvatele i návštěvníky.

Obrázek 8 – Částečně dochovaná kamenná stavba ukryjící pramen (studánku). Byla součástí zaniklé sklářské osady Sklenářovice, která byla později známá také pro těžbu zlata v nedalekém Bártově lese. Tento vodní prvek tak měl prioritně funkci užitkovou, pitnou pro obyvatele osady. (autor: Tereza Jančová, 2023)

Obrázek 9 – Vodní plocha Obora, součást zaniklé obory kolem hradu Šelmberk na Mladovozicku. Vodní plocha je součástí kaskády čtyř rybníků na Bělečském potoce, které sloužily jako k zadržování vody, jako napajedla pro zvěř a zároveň pro chov ryb. Vodní plocha Obora měla však jako součást obory, a tedy krajinnotvorný prvek zároveň funkci estetickou. (autor: Tereza Jančová, 2021)

Technická funkce

Voda byla často spojena také s technickou funkcí, byly budovány technické opatření a stavby například pro regulaci toku vody nebo pro využití energie vody. Co se týče využití energie vody byly budovány vodní elektrárny (například vodní elektrárna Vydra a vodní elektrárna Čeňkova pila na Šumavě), jejichž součástí byly akumulační nádrže, vodními zámky (tzv. vyrovnávací komory), odtokové objekty, potrubí atd. Vodní energii využívaly typicky také vodní mlýny, ty však nebyly vždy nutně spojeny s lesní krajinou, stejně jako vodní elektrárny. I přesto, že pro ně les poskytoval stín a klid, materiál pro stavbu či topení nebo izolaci od ruchu měst, les nebyl zásadní podmínkou pro umístění těchto funkcí i přesto, že se zde často objevují. Energie vody se používala také pro napájení rybníčních soustav a dalších vodních prvků jako například na příkladu Krčínovy stoky a vodou poháněnými vodními prvky zahrady letohrádku Kratochvíle.

Naopak hamry a katry byly budovy nebo stroje, které pro svou funkci potřebovaly jak dřevo či uhlí pro udržování ohně a zároveň vodu pro jejich ohon. Hamry byly kovářské dílny poháněné vodním kolem sloužící ke kování a katry byly pily na řezání dřeva poháněné obvykle vodou nebo parou.

Dalším příkladem technické funkce je hrazení bystřin, které se začalo rozvíjet zejména v horských oblastech jako reakce na škody způsobené povodněmi. Bystřinami jsou nazývány toky horských a podhorských oblastí, které jsou typicky drobnějšího charakteru, ale při povodních nabývají ničivé síly. Jejich hrazení vzniklo v západní části Rakouska – Uherska vydáním zákona „o opatření k bezeškodnému svádění horských vod“ v roce 1884. Na lesních vodotečích tak docházelo k regulačním zásahům jako například péče o břehové porosty a zalesňování svahů pro jejich stabilizaci, vytváření stupňování a kaskád (stavba kamenných či dřevěných překážek) pro snížení rychlosti vody nebo úpravy samotných koryt vodních toků. [25]

Obrázek 10 – Dochovaná stopa Krčínovy stoky, která byla jedinečný technickým dílem z dob renesance, jehož autorem byl Jakub Krčín z Jelčan. Stoka vedla napříč horizonty krajiny a propojovala systém rybníků v povodí několika potoků pro zajištění dostatečného objemu vody pro sídlo Viléma z Rožmberka na Kratochvíli s renesanční zahradou. [23] (autor: Tereza Jančová, 2022)

Obrázek 11 – Čichtický rybník, kterým protékala Krčínova stoka, v zadním pohledu je viditelný dvůr Švarcenberk. Stoka je dodnes jižně od rybníka (zejména v lesních plochách) zřetelná, avšak severním směrem byla na orných plochách po roce 1948 zničena. Stoka propojovala komplexní renesanční vodohospodářský systém rybníků, zajišťovala těmito rybníky neustálý průtok čerstvé vody a zároveň regulovala distribuci vody v rámci několika povodí. [23] (autor: Tereza Jančová, 2022)

Dopravní funkce

Doprava byla v horských lesích kvůli složitému terénu často velice komplikovaná a nebylo vždy možné využít pro přepravu dřeva z lesa železnici. Už v době předhusitské se tak používaly pro dopravu dřeva vodní toky. K plnému rozvoji splavování řek a potoků však docházelo až v 16. století, kdy probíhalo vyklučování lesů. Kvůli tehdejšímu špatnému stavu silnic se tak splavné řeky a potoky staly hlavní dopravní tepnou i na delší vzdálenosti do větších spotřebních středisek. Nejrozsáhlejší doprava dřeva byla v 16. století na Labi,

Obrázek 12 – Identifikace stopy Vchynicko-tetovského kanálu na lidarových snímcích (ZABAGED - Výškopis - DMR 5G) [13] V této části se jedná o dochovanou stopu kanálu, která v levé části přechází ve skluz na dřevo, jehož rovná trasa je překryta a na lidarových snímcích je tak lépe patrná.

kteří zaznamenalo svůj největší rozmach ve druhé polovině 17. století, když kutnohorské doly ve svém vzdálenějším okolí vytěžily všechny lesy a dřevo tak muselo být dopravováno až z Krkonoš. Splavná byla také Vltava, která v roce 1590 ročně splavila kolem 5 000 sáhů dříví.[14] S plavením dříví je spojený termín vorařství jako starobylé řemeslo a tradice datovaná již k 11. století a spojená se stavbou vorů a jejich plavením po řekách. Vorařství jako řemeslo bylo v roce 2022 zapsáno na Seznam nemotného dědictví UNESCO.[15] V kanálech a horských potocích se dřevo splavovalo po jednotlivých kusech nebo spojených po několika dohromady. Proudem bylo splaveno do nižších poloh, kde se zachycovalo a skládalo na překladišti, které se zřizovalo obvykle

v místech, kde byl vodní tok již podstatně širší a bylo možno zde vytvořit místo pro vázání vorů zvané vaziště.[16]

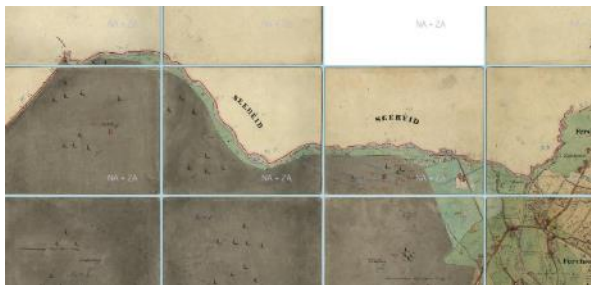
Obrázek 13 – Stavidlo a hradlový most zvaný Rechle, začátek Vchynicko-tetovského kanálu. Dalšími částmi byly vstupní portály, hradlové mosty (rechle), skluzy na dřevo, akvadukty, tunely, vzdouvací stavidla, vodní nádrže a rezervoáry (švele, klauzy) (autor: Tereza Švárová, 2023)

Obrázek 14 – Zpevněná část Vchynicko-tetovského kanálu a stavba pro vodočet, která byla další přidruženou částí plavebních kanálů jako jsou dále přepady, sáhové kameny pro délkové značení, skladiště, překladiště, vaziště nebo plavecké hospody a obydlí vorařů. (autor: Tereza Jančová, 2023)

Funkce ochranná, izolační

Samotné lesy už od středověku tvořily mentální i skutečnou hranici, tvořily bariéru mezi státy pomocí pohraničních hvozdů (husté, neprostupné lesy), dělily vnitrozemská sídla, města nebo vesnice. Les byl také pomyslnou hranicí mezi světem lidí a světem tajemným, skrytým i neznámým, místem pověstí, pověr, duchů a pradávných sil. Určitou bariéru či hranici však tvořily v lese i vodní prvky. Voda mohla utvářet fyzickou bariéru a bez přemostění zamezovala prostupnost územím.

Obrázek 15 – Teplá Vltava vytvářející hranici území obce Borová Lada v roce 1837 (zdroj: [17])

Obrázek 16 – Vodní příkop jako ochrana zámku Kratochvíle, který nechal postavit Vilém z Rožmberka jako lovecký letohrádek na místě původně hospodářského dvora s následně vybudovanou rozsáhlou loveckou oborou. Vodní příkop měl nejen funkci obranou, ale i funkci technickou, jelikož do něj byla svedena spodní voda z pomáčeného podlaží. Zároveň měl úlohu estetickou pro zdůraznění stavby ve vodě, která ji obklopuje ze všech stran a současně se promítající odrazy vody i do interiéru stavby. (autor: Tereza Jančová, 2022)

Kromě bariéry bývala voda hranicí územních celků a sídel a zastávala funkci ochrany (například ve formě vodních příkopů nebo širokých vodních toků) před nepřáteli, ale také jako ochrana před povodněmi, ve formě retence vody na vodních tocích, jak již bylo zmíněno u technické funkce a hrazení bystřín.

Symbolická funkce

Vodní prvky mohou být spojené kromě předešlých funkcí také s náboženskými, uměleckými a kulturními asociacemi, které byly nejen v literatuře, ale také mezi lidmi spojené s pověstmi, příběhy, mýty, legendami, pověrami, historickými událostmi nebo vnímané jako místa duchů, pradávných sil a podobně. Les byl často úkrytem loupežníků, milenců, psanců, poustevníků, se kterými se tyto příběhy dodnes pojí, a tak se do nich propisují i vodní prvky, které skrývajícím se poskytovaly zdroj pitné vody, osvěžení nebo potravu. Typickým příkladem příběhů z lesní krajiny jsou díla *Karla Klostermanna* (1848-1923), který je považován za jednoho z našich nejplodnějších beletristů a neznámějšího spisovatele Šumavy. Během svého života napsal více jak 100 děl v německém i českém jazyce, například v roce 1896 bylo vydáno 11 povídek uskupených do díla *V srdci šumavských hvozdů* [18]. Les byl místem pohanských zvyků a pověr, navštěvovány byly vrchy a místa na nichž se o slunovratech a rovnodennostech pálily ohně nebo místa tragických událostí, kde nebylo radno se zdržovat, ale také byl místem uctívání bohů a přírodních sil. Často navštěvované, diskutované byly prameny a studánky s léčivou magickou silou, které se dodnes promítají do příběhů, pohádek nebo pověstí. Takovým příkladem může být pramen sv. Ivana ve Svatém Janu pod Skalou, který byl znám jako léčivý. Z pověstí lze zmínit například pověst „Nevyvedená lest“, která se váže k Bílému potoku na přítoku řeky Losenice na Šumavě nebo pověst „Vodní láska“ pojící se k řece Vydře u Čejkovy pily. [19]

Symbolická funkce se však mohla do vodních prvků provázat nejen díky nehmotným příběhům, ale také hmotným ztvárněním vodního prvku jako na příkladu Jákobovy studny, částečně dochované

fontány nebo reliéfů na pískovcové jeskyni se studánkou v Braunově Betlémě u Kuksu.

Obrázek 17 - Jákobova studna, jedno z uměleckých děl sochaře Matyáše Bernarda Brauna (1684-1738), které spoluutváří soubor děl, známý jako Braunův Betlém u Kuksu, znázorňující biblické scény, doplněné výjevy ze života poustevníků. Vodní prvek, který má jasně čitelnou estetickou funkci. (autor: Tereza Jančová, 2021)

Lovecká funkce

Lov zajišťoval obživu lidí od pradávna. Ve chvíli, kdy bylo potřeba mít zvěř lépe dostupnou a cíleně chovat, byla zvěř uzavírána do obor. První písemné zmínky o zřizování obor na našem území sahají až do druhé poloviny 13. století. Velký rozmach obornictví přišel mezi 15. a 17. stoletím, od 16. století se místa obor v českých zemích označují německým názvem Thiergarten (Tiergarten), bažantnice jako Fäsangarten.

Rozvržení obor ovlivňoval také způsob lovu, ve středověku byla oblíbená jezdecká štvanice, kde byly vodní prvky spíše překážkou pro jezdce, od konce 14. století se objevují zmínky o tenatech (sítích) k nahánění a lovu zvěře, ve 14. století se také začala používat kuše (samostříl) a v druhé polovině 15. století ji nahradily palné lovecké zbraně. Tzv. německý způsob honu (uzavřený neboli obstavený plachtový hon) využíval plachty, sítě, zradidla a jiné pomůcky

k nahánění zvěře z širokého okolí do dřevěných komor nebo ohrad, a ta pak byla vypouštěna do plachtami vymezeného prostoru. Podobně fungoval i hon vodní, při němž byla zvěř nahnána do vodních ploch, kde byla lovena.[20]

Vodní prvky měly v oborách i mnoho jiných funkcí, nebyly pouze prostředkem k lovu, ale prolíná se zde několik dalších funkcí. Významnou funkci měla pro samotný chov zvěře jako pitná voda a ochlazení, ale velký význam hrála i estetika, pro kterou byly vodní prvky důležitým krajinnotvorným prvkem vstupující do ploch lesů. Vodní plochy otevírají prostor v uzavřené lesní krajině, odrážejí okolní prostředí nebo mohou podporovat důležité hlavní osy a vazby mezi budovami.

Obrázek 18 – Kruhová hloubená jáma naplněná vodou, s kamenným ostěním v šelmsberské oboře na Mladovožicku. Mohlo by se pravděpodobně jednat o historický způsob lovu, při kterém byla zvěř na své trase v jámě naplněné vodou zachycována. (autor: Tereza Jančová, 2024)

Medicínská (léčivá) funkce

Lesní studánky byly velmi často spojovány s pohanskými zvyky, pověrami nebo legendami a byly označovány za místa s léčivou magickou silou. Taková místa byla využívána nejen jako podnět k příběhům, ale i k běžnému užívání a při jejich nadstandartních vlastnostech byly potenciálem pro vytvoření rekreačních a léčebných procedur, tedy lesních lázní. Lázně byly kromě léčivé funkce spojeny také s estetikou, klidem a oddychem, které byly dalšími vedlejšími vjemy pomáhajícími s léčbou těla i duše. Lesní lázně často tvořily lesní promenády propojující lázeňské objekty, studánky, léčivé prameny, kapličky, křížky a další významné cíle v okolní krajině. Příklady takových lesních lázní jsou například Karlova studánka, dnes zachována jako památková zóna, ucelený soubor převážně roubených lázeňských domů a objektů lázeňského provozu od 18. století uvnitř lesů Hrubého Jeseníku nebo lesní lázně Merkovka ve Fürstenberské oboře [21], o kterých více píše v knize Ne-zbylo Magdalena Baramová.

Obrazek 19 – Karlova studánka ve srovnání map II. vojenského mapování z roku 1842 a aktuálního stavu turistické mapy (zdroj: mapy.cz). Vodní prvky zde zastupuje nejen přírodní charakter Bílé Opavy vinoucí se údolím a zástavbou Karlovy Studánky a její drobné přítoky, ale samotné prameny dostávají, tak jako v jiných lázeňských lokalitách, umělecký charakter a jsou kolem nich stavěny drobné, avšak bohatě zdobené stavby pavilonů, doplněné o městské prvky jako zdobené fontány nebo kašny.

Ne ze všech pramenů s léčivou silou však byly budovány lázně a některé si zachovaly svůj soliterní charakter a byly i přesto navštěvovaným místem. I přesto, že i těmto pramenům byly stavěny přístřešky a s místem pro odpočinek, typicky se nejednalo o zdobné utváření staveb jako u lázeňských pavilonů a kašen.

Vnímání vodních prvků v lesní krajině

Jak již bylo řečeno voda je neopomenutelnou součástí přírody naší krajiny. Bez vody by v krajině nebyly stromy, tráva ani další rostliny, nežila by zde zvíř ani lidé, proto byla voda již v historii zásadní podmínkou pro lokátora při zakládání nových sídel. Tato základní biologická potřeba však není jedinou hodnotou vody. Voda se v lesní krajině utváří v různých formách: jako plochy (rybníky, jezera, nádrže apod.), linie (potoky, řeky, kanály, stoky apod.) nebo bodové prvky (studánky, studně, prameny apod.). Tyto rozdílné formy vytváří odlišnosti v jejich vnímání a spoluutváří charakter krajiny a její bohatou mozaiku.

Do lesa, který je obecně vnímán zejména zelenými a hnědými odstíny tak vstupují díky vodním prvkům i odstíny modré a díky odrazivosti se do lesní krajiny dostávají i další barvy okolní krajiny. Odrazivost je důležitou hodnotou, která bývá využívána pro komponování krajiny a zvyšování její estetické funkce. Vodní prvky jsou zároveň prostoro-tvorným prvkem, který v uzavřené lesní krajině zahuštěné stromy prostor otevírá a umožňuje vizuální propojení s nebem, které vnáší lesu nový rozměr. Podle velikosti a charakteru vodních prvků se prostor otevírá méně či více, lineárně či plošně a při použití více z těchto typů krajina tak dostává různorodost. Otevření prostoru vodními prvky tak může být využito při komponování pro umístění dominant do průhledů nebo vytvoření vazeb a kompozičních os.

Další rozměrem, který voda lesu přidává je charakteristický zvuk vody jako základní tón sonosféry spolu se švelením listů stromů. Šum vody, šplouchání, bublající prameny či zvuk tekoucí či padající vody prostoru lesa dodává další rozměr, který působí uklidňujícím

dojem a je pro něj vyhledávaným cílem pro relaxaci. Estetické vnímání vody se propisovalo především do návrhů obor a bažantnic, které jsou typickou lesní komponovanou krajinou.

Obrázek 20 – Kamenný mostek oddělující retenční nádrže v Náměštské oboře, vytvářející otevřený prostor kolem nádrže a umožnění vstupu slunečních paprsků do území a přidání nového rozměru zdejší zalesněné krajiny. (autor: Tereza Jančová, 2022)

Voda byla vždy zdrojem pitné vody čímž je dána její základní důležitá vlastnost, ale často byla v lesích utvářena lidskou činností pro zvýšení její estetické hodnoty, dopravních nebo technických vlastností apod.

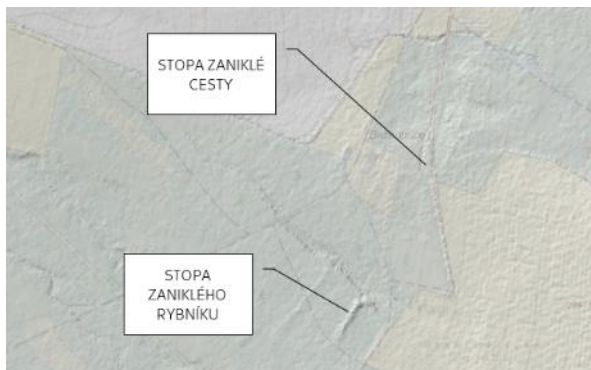
Kromě krajinotvornosti (prostorotvornosti) můžeme vodu vnímat i v dalším kontextu, a to jako paměť krajiny. Voda, ač může svou stopu přirozeně místy měnit (například vymíláním meandrů, povodněmi apod.), je hodnotou, která může v daném místě dokládat jejich historii, a může být ukazatelem, jak se místo vyvíjelo nebo k čemu sloužilo. Jak již bylo dříve zmíněno voda byla v lesní krajině nezbytná pro některé funkce, pro obyvatele lesa byla nezbytná pro život, chov domácího dobytka, byla nezbytnou součástí pro některá lesní řemesla jako například uhlířství, vápenictví, potašářství, sklářství, kolomaznictví a dehtářství, které byly umísťovány kvůli práci s ohněm v blízkosti zdroje vody. Při

průzkumu dnes již zaniklých stop historie může být voda identifikátorem pro vymezení lesního podtypu krajiny a zjištění historické funkce a vývoje daného místa. Takovým příkladem mohou být zaniklé sklářské obce jako například Sklenářovice v Krkonoších, kde je dodnes podél Zlatého potoka dochováno torzo původního mlýna a zbytky budov původně sklářské obce, kamenné mostky přes potok, ovocná stromořadí podél cest, zaniklé cesty a jejich násypy s doprovodnými majestátními stromy, kamenná studánka nebo dochovaný pomník obětím 1. světové války a další drobná sakrální architektura (většinou křížky).

Obrázek 21 – Zbytky mlýna u Zlatého potoka jako pozůstatek a jedna z mála stop zaniklé sklářské obce Sklenářovice v Krkonoších. Spolu s částečně dochovanou cestní sítí a její doprovodnou zelení, relikty ovocných sadů či zahrad, kamennými mostky přes potok, které obsluhovaly okolní pozemky, pomníkem a další drobnou sakrální architekturou tvoří komplex znaků definující zaniklou osadu. (autor: Tereza Jančová, 2023)

Přítomnost vodních prvků může být ukazatelem pro identifikaci zaniklé obory nebo bažantnice, které pro chov zvěře vodní zdroj potřebovaly. Vodní prvek sice není jediným identifikátorem tohoto typu krajiny, ale může být vodítkem k dalším znakům jako na příkladu zaniklé bažantnice u Bělče u Mladé Vožice.

Obrázek 22 – Identifikace zaniklé bažantnice panství Kuenburgů u Bělče u Mladé Vožice. Na vrchním snímku je současný stav krajiny původní bažantnice a její identifikované znaky, na podkladu turistické mapy (zdroj: mapy.cz). Spodní snímek ukazuje užití lidarových snímků pro identifikace přítomnosti zaniklých stop, na které je vidět zaniklá vodní plocha v severovýchodní části bažantnice s pravděpodobně zaniklou cestou jako návaznosti na budovu bažantnice. (zdroj: ZABAGED - Výškopis - DMR 5G)

Vodní prvky mohly být vnímány kromě základní potřeby k životu také jako jakýsi zážrak, spása při zdravotních problémech. Ještě v dobách, kdy nebylo možné zjistit kvalitu a složení vody, které má díky vysokým minerálním látkám léčebný charakter a potenciál k budování lázní, se s některými prameny pojila víra v jejich nadpřirozené či léčebné schopnosti a byla tato místa hojně navštěvována nemocnými či lidmi toužícími po věčném mládí a zdraví.

K pramenům, studánkám a dalším vodním prvkům se často pojilo mnoho příběhů, legend, mýtů, které danému vodnímu prvku přidávaly kulturní asociaci a tím i další hodnotu, díky které tato místa nebyla zapomenuta a dodnes jsou turistickými cíli v lesní krajině.

Obrázek 23 – Ukázka typického voru u Vchynicko-tetovského plavebního kanálu na Šumavě jako připomínka historie a původní funkce kanálu podél naučné stezky (autor: Tereza Jančová, 2023)

Voda je v poslední řadě v lesích vnímána jako bariéra, překážka, pomyslná hranice, ale může být vnímán jako ochranný prvek konkrétního území. Příkladem mohou být v historii vytvářené vodní příkopy kolem významných území (například tvrze, hrady, zámky), které v případě nouze znepřístupnily důležité území či objekt. V lesích sice takové prvky nebyly příliš typické a ochranu území tedy tvořily spíše hluboké, široké či divoké řeky, které území přirozeně znepřístupňovaly z druhého břehu. Vodní kanály utvářely také určitou bariéru území, ale zároveň umožňovaly zpřístupnění hůře dostupných zalesněných svahů pro dopravu vytěženého dřeva a jeho odvoz ke zpracování. Kanály jsou příkladem zásahu lidské činnosti do přirozeného vodního toku pro zajištění regulace průtoku vody a její síly, potřebné šíře a zpevnění pro splavení vorů a podobně.

Závěr

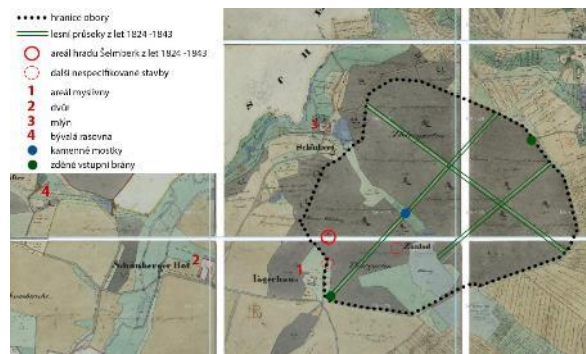
Cílem příspěvku je ukázat, že voda není jen přírodním nebo uměle vytvořeným prvkem, ale má mnohem širší rozměr, který doplňuje naši krajinu, je důležitou součástí lesní krajiny a mnohých lesních řemesel, která byla záměrně umísťována v lese poblíž vodního zdroje. Spjatost lesa a vody je pro řemesla, jako například zmíněné uhlířství, vápenictví nebo sklářství, naprosto zásadní. I přesto, že se mnohdy může zdát, že je vodní prvek pouze přirozenou součástí naší krajiny a vnímáme jej zejména v létě jako záchranu pro osvěžení těla, je velmi zajímavé se podívat, kolik toho s sebou z historie voda nese, co ji formovalo a utvářelo. Někdy nám změna úhlu pohledu nebo jeho hlubší poznání může přinést zajímavé skutečnosti o místech, která změni náš obecný pohled na konkrétní místo, přinesou jeho záchranu nebo alespoň připomenou jeho význam v historii a přenesou jej minimálně do dnešní doby.

Obrázek 25 – Zaniklá obora Šelmberk na mapách II. vojenského mapování, kde vodní prvky vytváří otevřenou krajinu a členění lesních ploch (zdroj: mapy.cz)

Příspěvek vznikl v návaznosti zpracování disertační práce, která vymezila podtypy kulturně historických hodnot lesní krajiny, do nichž se velmi často propisovaly vodní prvky různého charakteru, což přivedlo k zamyšlení, jaké funkce a význam měla voda v lesní krajině a jaké se s ní pojí historicko-kulturní znaky. Příspěvek tak přináší pouze částečný vhled do dané problematiky a nastíní jakým způsobem by bylo možné vodní prvky v lesní krajině členit

a identifikovat a je tak určitým podnětem pro pokračování a hlubší zpracování daného tématu při prozkoumávání dalších lesních lokalit. Zajímavým zjištěním byla četná provázanost funkcí u různých vodních prvků a spojitost s daným podtypem krajiny, pro jehož identifikaci se vodní prvky prokázaly jako velmi cenné.

Obrázek 24 – Identifikace znaků zaniklé obory Šelmberk na Mladovozicku na podkladové mapě stabilního katastru (indikační skicy) pro zjištění cennosti a míře dochovanosti původních kompozičních prvků obory. Vodní prvky, kterými jsou vodní tok s kamenným mostkem a kaskáda rybníků, vytváří osu mezi dvěma zalesněnými vrchy navazující na řeku Blanici. (zdroj: ags.cuzk.cz/archiv)

Příspěvek vznikl v rámci programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2023 až 2027 (NAKI III) DH23P03OVV006 Historická kulturní krajina v ohrožení a její vize v kontextu soudobých proměn, financovaného Ministerstvem kultury ČR.

Citované zdroje:

- [1] EHRLICH, Marek et al. *Typologie historické kulturní krajiny České republiky*. Praha: Národní památkový ústav, Edice odborné a metodické publikace, 2020.
- [2] KUPKA, Jiří. Kulturní hodnoty lesní krajiny. In: *Sborník z konference Člověk, stavba a územní plánování 11*. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2018, s. 191-206. ISBN 978-80-01-06482-5.
- [3] HIPPOKRATES. *O vzduchu, vodách a místech*. Přeložil Ondřej Schrutz. Praha: Alberta, 1993.
- [4] Jan Evangelista Chadt-Ševětínský. Online. In: *Forestis s.r.o.* Lesnet. Dostupné z: <https://www.lesnet.cz/jan-evangelista-chadt-sevetinsky>. [citováno 2024-03-07].
- [5] SCHAMA, Simon. *Krajina a paměť*. Praha: Argo, 2007. Zip. ISBN 978-80-7203-803-9.
- [6] JANČOVÁ (roz.ŠVÁROVÁ), Tereza. *Lesní krajina a její kulturně historické hodnoty*. Disertační práce. Jiří KUPKA (školitel). Praha: ČVUT, Fakulta stavební, 2024.
- [7] GILPIN, William. *Gilpin's Forest Scenery*. Ed. F.G. Health. London: Sampson Low, 1879.
- [8] GILPIN, William. *Remarks on Forest Scenery, and Other Woodland Views, (relative Chiefly to Picturesque Beauty)*. London: Printed for R.Blamire, Strand, 1791.
- [9] SALISCH, Heinrich von. *Forstästhetik*. Berlin: Verlag von Julius Springer, 1885.
- [10] STIBRAL, Karel. K estetickému vnímání lesní krajiny, aneb od kdy je les krásný? In: *Člověk a les*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 36-43. ISBN 80-210-4202-8.
- [11] STIBRAL, Karel. Lesní estetika Williama Gilpina a Heinricha von Salische. In: *Kauza les*. Enviroment jako estetický problém. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, s. 35-54. ISBN 978-80-244-2572-6.
- [12] *Poustečna*. Online. Národní památkový ústav. Památkový katalog. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/poustečna-692022>. [citováno 2024-03-24].
- [13] *Geoprohlížeč*. Online. Zeměměřický úřad. Dostupné z: <https://ags.cuzk.cz/geoprohlizec/?k=11273>. [citováno 2024-04-27].
- [14] NOŽIČKA, Josef. *Přehled vývoje našich lesů*. Lesnická knihovna. Velká řada. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1957. Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:b74fe910-bac5-11e6-83d2-005056827e52>.
- [15] *UNESCO památky nehmotné*. Online. České dědictví UNESCO. Dostupné z: https://www.unesco-czech.cz/vorarstvi/predstaveni/#page_start. [citováno 2024-03-29].
- [16] HORPENIAK, Vladimír. *Voraři na Šumavě*. Online. In: Kašperské hory. Dostupné z: <https://www.kasperske-hory.info/khory/fr.asp?tab=snet&id=1563&bur1>. [citováno 2024-03-21].
- [17] *Archivní mapy*. Online. Zeměměřický úřad. Dostupné z: <https://ags.cuzk.cz/archiv/>. [citováno 2025-02-20].
- [18] KLOSTERMANN, Karel. *V srdci šumavských hvozdů*. Brno: Tribun EU, 2010. ISBN 978-80-7399-213-2.
- [19] *Vodní láska*. Online. In: FIBICH, Ondřej. Dědictví Šumavy – sbírka pověstí ze Šumavy a Jihozápadních Čech. Městská knihovna Prachatice, 2014. Dostupné z: <https://povesti.knih-pt.cz/povest/detail/706>. [citováno 2025-03-25].
- [20] TUMA, David. *Zlatý věk obor: z historie obornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1.vydání. Plzeň: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2018. ISBN 978-80-85035-53-7.
- [21] BARAMOVÁ, Magdalena. *Merkovka*. In: *(Ne)zbylo*. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2023. 1. vydání. s.148-155. ISBN 978-80-01-07213-4.

- [22] Šantrůčková, Markéta et al. *Probuzení rožmberské princezny v jihočeské krajině*. Katalog výstavy. 1. vydání. Průhonice: Vúkoz, v.v.i., 2022. ISBN 978-80-87674-50-5
- [23] HENDRYCH, Jan, VACEK, Oldřich. Krčínova stoka na Kratochvíli. In: KUGL, Jiří, ed. *Člověk, stavba a územní plánování 14*. ČVUT v Praze, Fakulta stavební, 2020. pp. 42–67. ISBN 978-80-01-06893-9. ISSN 2336-7687.
- [24] HENDRYCH, Jan, VACEK, Oldřich, EHRlich, Marek. *Identifikace kulturně historických hodnot celku historické kulturní krajiny - Celek HiKK Netolicko*, (ORP Prachatice). Specializovaná mapa s odborným obsahem. 2022.
- [25] HUDEČEK, Vlastimil. *Historie služby lesnicko-technických meliorací a hrazení bystřin na jihovýchodní Moravě*. Online. In: LesyČR, 2010. Dostupné z: <https://lesy-cr.cz/casopis-clanek/historie-sluzby-lesnicko-technicky-melioraci-a-hrazeni-bystrin-na-jihovychodni-morave/>. [citováno 2025-06-17].
- [26] KORNHÄUSEL, Josef. Plán zahrady navazující na zámek Schönwald, po roce 1828. In: KUČA, Karel, Ondřej MALINA, Alena SALAŠOVÁ a Martin WEBER. *Historické kulturní krajiny České republiky*. Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i., 2020, s.269. ISBN 978-80-87674-32-1
- [27] *Památky obce Sv. Jan pod Skalou*. Online. Oficiální stránka obce Svatý Jan pod Skalou. Dostupné z: <https://www.svatyjan.cz/turistika-volny-cas/pamatky-obce-sv-jan-pod-skalou/>
- [28] *Poustečna*. Online. Národní památkový ústav. Památkový katalog. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/poustečna-692022>. [citováno 2024-03-24].

Sborník 3. ročníku mezinárodní konference Krajina Sídla Památky

23. dubna 2025

Editor:	Adam Guzdek (ORCID ID 0000-0003-1503-1566)
Autoři textů:	Mario Barra, Michal Červeň, Lenka Diener, Milada Gabrielová, Pavel Gebauer, Lenka Gebauerová, Adam Guzdek, Karel Hamberger, Hana Hanzlíková, Lucie Hronová Šafářová, Miroslava Hruzíková, Tereza Jančová, Jiří Kupka, Martina Lehnertová, Vlasta Loutocká, Lubomír Zeman, Anna Magni, Matěj Kubina, Jakub Mikel, Magdaléna Nemčíková, Lucia Nováková, Martin Novotný, Daša Oremusová, Ľubica Paučulová, Roman Ruhig, Petr Stanjura, Monika Stará, Richard Svoboda, Peter Šimko, Monika Šmíralová, Hana Urbášková, Jan Valehrach – zveřejněné texty neprošly jazykovou a ani jinou korekturou
Licence:	CC BY-NC-ND 4.0
Grafická úprava:	Adam Guzdek
Použité fotografie:	Mario Barra (2024), Petr Novák (2023), Karel Hamberger (2024)

Vydalo Vysoké učení technické v Brně
Fakulta stavební, Ústav architektury, Ateliér obnovy památek a Ateliér urbanismu

Brno 2025

ISSN 3029-8245 (online)
ISBN 978-80-214-6354-7 (online)

**PROSTOR
PRO
ŽIVOT**

www.krajinasisdlapamatky.cz

ISSN 3029-8245 (online)

ISBN 978-80-214-6354-7 (online)